

Pajor Kálmán

Nagy Szeder István, a népvezér

Nagy Szeder István születésének 110. évfordulója alkalmából tartottak emlékonferenciát a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézetben 2017. március 8-án. Az egykori kiskunhalasi kiskapás politikusra Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke, Bíró Zoltán, a RETÖRKI főigazgatója, M. Kiss Sándor, az Intézet tudományos főigazgató-helyettese, valamint a Nagy Szederről szóló film alkotói, Zelei Miklós és Gázsó L. Ferenc mellett a kiskunhalasi Pajor Kálmán emlékezett. A város egykori alpolgármesterének, Nagy Szeder régi tisztelőjének előadását az alábbiakban közöljük.

Nagy Szeder Istvánról először apámtól hallottam, aki iparosként maga is a Kiskapaspárt tagja volt. Ő beszélt a háború utáni és az '56-os emlékeiről, „amikor a Nagy Szödör '56-ban szónokolt és választást szervezett.”

Jómagam szorosabb személyes kapcsolatba a '80-as évek legelején kerültem vele, amikor városvédőként elkezdtem aktív közéleti szerepet vállalni. A régi halasi épületek, fasorok megóvása érde-

kében, majd a sóstói rendezés kapcsán egyre többször kértem a segítségét és ő készséggel állt rendelkezésemre. Bár zárkózott, bizalmatlan, mogorva ember hírében állt – ami nem is volt csoda börtönévei, sok meghurcoltatása, több évtizedes megfigyelése miatt –, ha azt látta, hogy valakit a várost segítő, tisztességes célok vezérnek, azt azonnal a bizalmába fogadta. Éjszakákat beszélgettünk át – és már régen nem csak a fent említett témákról. A feleségem ekkor meg is je-

Nagy Szeder István dolgozószobájában, a „lukban”. (A képet Pajor Kálmán bocsátotta rendelkezésünkre.)

gyezte: „Annyit éjszakázol az öreg Nagy Szederrel, őt vedd el feleségül!”

A dolgozósobájában (vagy ahogy ő nevezte: a „lukban”) előkerültek helytörténeti kutatásainak témái, iratai – „Halas múltja egyetlen helyiségben!” Óriási mennyiségű adattal, helytörténeti ismerettel rendelkezett. A helytörténeti kutatás és a közéleti demokrácia, mint két nagy szerelem, lelkében összeölelkezve töltötte ki az életét. És milyen tiszteletreméltó, hogy mindkettőt teljes szabaddéjét feláldozva, belső indíttatásból, önzetlenül, anyagi haszon nélkül, szívvel-lélekkel szolgálta.

Köztudottan politikai okai voltak, hogy e két óriási munka közül életében egyik sem termelt számára hivatalos babérokat, csak szenvedést. A halasi nép szívébe zárta, a hatalom kirekesztette. Idézem, mert őrá is helytálló, amit Szilády Áron tudós, lelkész, Halas másik nagy szülötte mondott egy ravatalnál: „aki ismerte szerette, aki nem szerette, nem is ismerte!”

Nagyszerű mérnöki, térképészeti és helytörténeti munkáját most nem részletezem, csupán két politikai csúcsteljesítményét szeretném kiemelni, az egyedülálló ún. halasi norma szerinti szervezést és ezzel összefüggő 1956-os tetteinek rövid történetét.

Ahhoz, hogy megértsük Nagy Szeder István 1956-os tevékenységének indítékait, mozgatórugóit, föltétlenül vissza kell pillantanunk az előzményekre, páratlan szervezési rendszerére, rendíthetetlenül demokrata fölfogására, amelyek eredményeként rendkívül hatékonyan tudott beavatkozni az 1956-os halasi történésekbe.

Nagy Szeder István életében meghatározó volt a családi indíttatás. Édesapja, id. Nagy Szeder István építész, helytörténeti tudós, a múlt század első harmadának jeles halasi közéleti személyisége volt. Az ifjú Nagy Szeder példaképnek édesapját tekintette, így az sem csoda, hogy az ő nyomdokaiba lépett. Diákként nehezen

élte meg, ha édesapja valamely helyi választáson kudarcot vallott. Sokáig foglalkoztatta a dolog, és már akkor, gimnazista korában arra a következtetésre jutott, hogy szerveződés, szervezettség nélkül nincs választási győzelem. Ez a felismerés ösztönözte arra, hogy kidolgozza a később általa meg is valósított, egyedülálló halasi demokratikus szervezési rendszer matematikai alapjait.

A megvalósításra azonban nagyon sokáig kellett várnia. Nagy Szeder István pedig már nagyon korán, a Halasi Független Kisgazda- és Földmunkás Párt 1931. március 14-i megalakulásakor belépett a Gaál Gaszton vezette pártba. Több vezető funkciót is betöltött, de az igazi változást a kiskunhalasi Kisgazdapárt életében az hozta, amikor 1945 májusában őt választották a szervezet elnökévé. Ekkor a több mint húsz esztendeje magában dédelgetett, átgondolt rendszert szinte pillanatok alatt szervezési gyakorlattá tette. Néhány hónap alatt 7900 taggal rendelkező pártot szervezett!

Rendszerének lényege az volt, hogy teljesen alulról építkezett és mindenkor a képviseltek számával arányos képviselést biztosított. A vezetők bármikor visszahívhatók voltak. Az általa kiválóan ismert várost és környékét olyan nagyságú körzetekre osztotta, hogy az önálló körzetvezetőségek ne legyenek túlterhelve. A körzetvezetőség taglétszáma az első nyolc párttag után 1 tag, majd 15 párttagonként 1-1 újabb tag lett. Így minden esetben legfeljebb 7 párttag maradhatott képviselő nélkül. Minden vezető titkos jelöléssel és titkos szavazással választottak. A Nagy Szeder-féle választási rendszerben nem volt jelölőbizottság, minden esetben maguk az emberek mondták meg közvetlenül, hogy maguk közül kiket jelölnek, majd több forduló, kieséses rendszerben kit választanak meg.

Nagy Szeder István tudta, hogy csak a titkos szavazás az igazi demokratikus, félelem nélküli szavazási forma, ezért ebből sohasem engedett. A nyílt szavazást – netán a névszerinti nyílt szava-

zást – manipulatív játéknak tartotta. Rendszerének erejét jelentette továbbá, hogy az a vezető, aki elveszítette a közbizalmat, azonnal visszahívható volt. Ilyen esetben teljes tisztújítást rendeltek el, és a gyakorlat azt mutatta, hogy mindig csak a nem megfelelő vezető esett ki, a többieket megerősítették. Ez a visszahívásos módszer nem tette bizonytalanná a szervezetet, sőt ellenkezőleg, rendkívüli módon megerősítette azt.

Az akkori halasi példa azt mutatja, hogy az emberek gyorsan megértették, hogy a döntés az ő kezükben van és nagyon jól tudtak vele élni. Ez bizonyítja, hogy a tiszta, demokratikus módszerrel nagyon erős, autonóm közösséget lehet szervezni és működtetni. Ezt a közösség- vagy pártépítő rendszert ma is pillanatok alatt lehetne alkalmazni, csak egy „komoly hibája” van. Nevezetesen az, hogy bizonytalanná teszi a jelenlegi vezetők újráválasztását, mert nincs manipulálható jelölőbizottság, a titkos döntés közvetlenül a tagok kezében van. Ezt az erős érdekközösséget és annak egyedülálló demokratikus választási rendszerét nevezte Pfeiffer Zoltán, a későbbi Függetlenségi Párt elnöke halasi normának.

Ezt az igen erős pártot csak úgy tudták felszámolni, hogy elnökét, Nagy Szeder Istvánt 1947. november 22-én letartóztatták, internálták. A kommunisták által kreált, Dobi István vezette Kiszgazdapárt már 1947. november végén szervezetet alapított Halason is. A 7900 tagból mindössze 149-en léptek be a fölülről szervezett Kiszgazdapártba. Őket nevezte Nagy Szeder István árulóknak, a nép meg egyszerűen „vörös kiszgazdáknak”.

Nem véletlenül bizott Nagy Szeder István abban, hogy ez az erős szervezet nem tűnt el nyomtalanul még kilenc évi hallgatás után sem. Erre a bizakodására alapozta 1956-os fellépését. Igaza lett. A pártszervezetet ugyan sikerült 1947-ben széthúzni, de az emberek közötti szövődéket nem tudták széttépni.

De mikor és hogyan kapcsolódott be Nagy Szeder István a halasi forradalom

történeiseibe? Az október 27-én eldőlt, két halálos áldozattal járó halasi sortűz után egyre feszültebbé vált a helyzet a városban. A Forradalmi Tanácsban úgy döntöttek, hogy bevonják a helyzet rendezésébe a nagytekintélyű népvezért, Nagy Szeder Istvánt. A kommunista tanácselnökkel az élen delegációt menesztettek hozzá. Nagy Szeder Istvánnak nemcsak vezetői, de emberi nagyságát is mutatja, hogy mikor szeretett szülővárosa vészhelyzetbe került, vezetői csődöt mondtak és hozzá fordultak, engedett egykori üldözői kérésének, és segített. Később így fogalmazott ezzel kapcsolatban: „mindig akkor vállaltam valamit, amikor köllöttem. Az járt az eszömbé, hogy egy vezető nem mondhat csődöt, kiváltképp akkor, amikor a legnagyobb szükség van rá. Ezért hát bemöntem.”

Ez a pillanat volt az igazi fordulat a halasi '56-os történeésekben. Négy pontos javaslata volt, mert ő csak a demokratikus megoldásban hitt. Javaslatainak negyedik pontja szerint 48 órán belül titkos szavazást kellett tartani a négy koalíciós párt között. Nagy Szeder István elgondolásait nagy ovációval, egyhangúlag elfogadták azok is, akik később sorra ellene vallottak.

Ekkor jött el az idő, amelyre Nagy Szeder István oly régen várt. Egykori, legendás szervezettségük próbája. Két napjuk volt rá, hogy a Kiszgazdapártot talpra állítsák. Már másnapra 7000 fős nagygyűlést szerveztek. Harmadnap, 1956. november 1-jén pedig a Kiszgazdapárt elsőprő, 76%-os győzelmet aratott a szabad kiskunhalasi választáson. A Kommunista Párt mindössze 4%-ot ért el. Mindez azt jelenti, hogy Halason az országban egyedülálló módon demokratikus úton döntötték meg a szocializmust és állították vissza a többpártrendszert.

Nagy Szeder István ezt a választást a törvényes rend alapjának tekintette. Ezért már másnap a választási eredményre hivatkozva sikerült megakadályoznia az esztelen vérontást, a déli ha-

Pajor Kálmán előadás közben. (Fotó: Bágya Rita)

tárta vonuló hatalmas szovjet páncélos túlerő megtámadását.

November 4-én a kommunista tanácselnök és az előbújt párttitkár megköszönte neki, hogy Halason nem történt komolyabb atrocitás, és biztosították, hogy a haja szála sem fog meggörbülni. Nagy Szeder István azonban november 4-e után sem maradt tétlen. A keresztényi szeretet és a szolidaritás újabb cselekedetekre sarkallta. 1956 decemberében a nélkülöző pesti iskolás gyerekeknek halasi iskolásokkal csináltatott egységesen 5 kilós karácsonyi csomagokat. A szegényebbek ketten-hárman is összeadhatták, de a gazdagabbak sem adhattak 5 kilónál többet. A gyerekek a csomagokba leveleket is írtak. Hétszáz csomagot vitt föl a Földszöv teherautója a Vörösmarty és a Fáy utcai elemi iskolába, a pesterzsébeti Kossuth Lajos Gimnáziumba és a józsefvárosi Práter utcai általános iskolába.

Ekkor már – december 1-je óta – folyt a nagy gyűjtési akció előkészítése is a nélkülöző pestiek számára. Egy hét alatt összejött a 114 kisközvetítő körzetből 40 vagonnyi felajánlás. Pénzérték szerint mindent listába foglaltak. Maguk jelölték ki a területet is, ahová az adományokat szánták. Nagy Szeder István öccse, Lajos Pesterzsébeten lakott, a Pacsirtatelepen, tehát ismerte az ottani nyo-

mort. Ezt kiegészítették a kispesti Szabó teleppel. Arról is volt tudomásuk, hogy a halasi 37. számú lövészezred Hodosán Imre őrnagy parancsára gyalázatos vérengzést hajtott végre Pesterzsébeten, a forradalmárokat házról-házra üldözve. Nagy Szeder István szobrának megszentelésekor Bábel Balázs érsek úr, korábbi pesterzsébeti káplán úgy fogalmazott, hogy Nagy Szeder István mosta le Halasról a gyalázatot.

Az adományozottak fölméréséhez tanácsi alapon nem tudták megadni, csak 37 rászoruló család nevét. De az egyházak sem tudtak többet. Ezért a halasiak saját kezükbe vették a pesti szervezést is. Eljutottak a pesterzsébeti Kossuth Gimnázium diákjaihoz, akik házról-házra járva három nap alatt összeírták – környezettanulmánnyal együtt – kereken 800 rászoruló család nevét. Ekkora volt a különbség a tanácsi nyilvántartás és a való élet között!

Később azt sajnálta Nagy Szeder István, hogy ezeket a környezettanulmányokat a házkutatáskor elvitték tőle. A rászorultakat négy kategóriába sorolta, és mérnöki precizitással – kidolgozott pontrendszer alapján – megtervezte, ki mennyi és milyen árut kap. Minden családnak, minden árurol cédulát állítottak ki, hogy melyik vagonnál milyen árut kaphatnak meg, és mennyit. Számuk

Minden család félévi ellátmányt kapott. Egy 10 gyermekes család például 960 kg-ot. Öt mázsa kolbászt is csináltattak, amiből mindenki kapott. Ahogy Nagy Szeder István mesélte: „...az erzsébetiek azt kiabálták a vonat után: Isten áldja meg a halasiakat! Ennyit tudtak kiabálni.” A Halason maradt 24 vagon segélyt már nem engedték elszállítani a hatóságok, mert szerintük „nem lehetséges, hogy 11 évvel a felszabadulás után még valahol nyomor van”.

A börtönből való szabadulása után évtizedekig megfigyelték, mindig is meg-

A rendszerváltás idején, mint keresztény, mélységesen humanista, érzékeny ember gyakran hangoztatta azt is: „Nem a vagyon az első, hanem az élet! Akik most vagyonért, kárpótlásért ugrálnak, akik a 100 hold földjüket kérik vissza, adják vissza a szögény embőr háborúban elesett hét fiát, vagy a börtönéveket!” Mindig is érzékeny volt az áldozatokat hozó ún. kisemberek félresöpzése miatt, gyakran mondogatta azt is: „Az első világháborúban a Halasiak közül 20 hivatalnok, 30 iparos, és 830 parasztygyerök esett el! Ki hozta hát a legnagyobb áldozatot?” Ezért állott ki élete végéig a parasztemberek mellett.

És kiért vállalta a tengernyi önzetlen munkát, a börtönök, internálótáborok szenvedéseit? Önmagáért? Nem! Értünk halasiakért, értünk magyarokért!